

DOI 10.36074/24.04.2020.v4.20

КИЇВСЬКА ШКОЛА-ПРИТУЛОК ДЛЯ ГЛУХОНІМИХ ДІТЕЙ (1900-1941 рр.) ТА РОЛЬ Н.К. ПАТКАНОВОЇ-КРАНКОВСЬКОЇ У ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННІ

Шевченко Світлана Миколаївна

кандидат педагогічних наук, ст. науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України

УКРАЇНА

В Україні діти з відхиленнями у психічному або фізичному розвитку не мали ніяких прав. «Вийти в люди» простому глухонімому було майже неможливо. На це впливали насамперед погляди і ставлення громадськості до таких людей. Їхнє виховання й навчання не вважалося державним завданням, тому в системі Міністерства народної освіти для дітей з порушеннями слуху не було навчально-виховних закладів. Це свідчило про те, що держава не розглядала глухонімого як рівноправного члена суспільства. Проте окремі благодійники на власні кошти засновували спеціальні заклади. Уже на початку ХХ ст. в Україні за сприяння громадськості не лише здійснювалися навчання і виховання глухонімих дітей у поодиноких закладах, а й сформувалися ідеї щодо необхідності їх спеціально організованого навчання [11].

З виникненням спеціального навчання глухонімих дітей в Україні зародилася й сурдопедагогіка як наука. Зокрема, вітчизняні сурдопедагогіки-практики висловили низку цінних ідей і теоретичних положень. Насамперед це оптимальне визначення мети їх навчання та виховання глухонімих, необхідність навчання рідною мовою, введення загального й організованого навчання з раннього віку, класифікації дітей з порушеннями слуху, проведення профілактичної роботи для боротьби з глухотою тощо (А.Бахметьєв, М.Варда, В.Ветухов, П.Головков, О.Комир, А.Ленц, М.Лаговський, І.Соколянський, О.Мальцев, Н.Патканова, М.Яворський та ін.). Українська сурдопедагогіка в той період розвивалася в тісному взаємозв'язку з російською, вітчизняні сурдопедагогіки вели пошуки власних методів та засобів навчання дітей з порушенням слуху. Упродовж ХІХ ст. зміст освіти глухонімих дітей удосконалювався, розширювалася загальноосвітня підготовка. Методи викладання також були різними: у Романові – віденський (дактилологія) з елементами мімічного; у Львові – комбінований; в Одесі, Тіге та Вормсі – чистий усний; у Харкові – чистий усний та мімічний; у Малині – спочатку комбінований, потім – чистий усний. Водночас не було єдиного кваліфікованого керівництва навчально-виховною роботою діючих закладів для глухонімих дітей [5].

Стан і тенденції розвитку системи навчання та виховання глухонімих учнів в Україні на початку ХХ ст. свідчать, що філантропічно-опікунський характер цього процесу зумовлював надзвичайну різноманітність у змісті, формах і методах навчально-виховної роботи в закладах для глухонімих. Кожна школа по-своєму розв'язувала ці проблеми залежно від місцевих умов. Це

створювало певну варіативність у програмах, але водночас приносило і користь, оскільки кожен заклад практично випробовував різні їх варіанти, що допомагало визначити найефективніший. Майже в усіх училищах у різному співвідношенні вивчалися такі предмети: Закон Божий (релігія); мова (обов'язкова, залежно від контингенту учнів: російська, єврейська, німецька, польська, румунська, угорська); чистописання (каліграфія); арифметика в межах чотирьох арифметичних дій та елементів дробу; історія не як систематичний курс, а лише як епізодична збірка деяких історичних подій, головним чином на матеріалах своєї країни; елементи географії – в сенсі ознайомлення із загальнокорисними відомостями про свою країну; основи природознавства (їжа, одяг, люди, транспорт); малювання; гімнастика; ремесло для хлопчиків та рукоділля для дівчаток.

У спеціальних закладах не було встановлено єдиного строку навчання. Він коливався від 4 до 9 років. Обмежена кількість років навчання у більшості спеціальних закладів диктувалася винятково матеріальними можливостями, а не принциповими теоретичними положеннями. Майже в усіх школах для глухонімих дітей дореволюційної України з перших днів їх діяльності панував звуковий метод, бо передові сурдопедагоги України розуміли, що без навчання глухонімих словесної мови неможливо досягти серйозних успіхів у навчанні та вихованні. Педагогічні колективи усіх поколінь вели наполегливі пошуки трансформування змісту й методів навчання для досягнення позитивних результатів роботи з глухими дітьми. Про це свідчить і діяльність першої вчительки Київської школи для глухих дітей Ніни Костянтинівни Патканової-Кранковської (1880-1929) [3, 4, 7, 8, 9 с. 62]. Вона брала найактивнішу участь у розв'язанні проблеми навчання глухих, була активним учасником багатьох з'їздів і конференцій з питань навчання та виховання нечуючих, проводила велику роботу з підготовки сурдопедагогів, відстоювала ідею раннього навчання глухонімих дітей мови, була пропагандистом дошкільного виховання [2].

Навчання в школі здійснювалось за допомогою усної звукової мови з обов'язковим використанням залишків слуху і читання з вуст. Так в процесі практичної роботи удосконалювався акустичний метод, прихильником якого була Н.К. Патканова. Так у 1902 р. був відкритий дитячий садок якого вона і була керівником. Основним завданням садка, що був невід'ємною частиною школи-притулку, була підготовка малолітніх глухонімих дітей до навчання мови. Мета дитячого садка для глухонімих — найбільш рання підготовка малюків до вивчення мови, а саме: розвиток дихання, голосу, слуху, розвиток уваги, спостережливості і наслідування, читання з губ, наслідування мови по губах, без постановки звуків (звуки ставляться тільки тим, у кого достатньо розвинена увага, що нерідко буває у маленьких глухонімих); підготовка до письма за допомогою малювання, а далі і саме письмо, вивчених слів [6, с. 18]. Багато уваги в садку приділялося також рухливим іграм та гімнастиці. Відповідно до надзвичайної рухливості маленьких глухонімих заняття проводили непомітно для них, весь час чергуючи з іграми, фізичними вправами тощо.

У школі ж вивчалися такі предмети: а) вимовляння звуків і слів, читання і письмо; б) лічба усна, письмова і на рахівниці; ознайомлення з найбільш

вживаними одиницями мір і ваги, монетами; в) початкові відомості з географії, історії і геометрії відповідно до ремесел; г) каліграфія, малювання і креслення; д) закон божий (молитви, священна історія) всі вони були спрямовані на розвиток звукової мови. На них дітей спонукали до розмовної, усної мови.

Свою сподвижницю педагогічною діяльністю Н.К. Патканова прагнула утвердити право глухої дитини на існування на рівні з чуучою [13]. Гуманістичні ідеї Н.К. Патканової, висунуті на початку ХХ ст. на захист глухої дитини нині співзвучні з Декларацією прав дитини [12]. Отже, Київська школа-притулок для глухонімих дітей завдяки енергійній діяльності Ніни Костянтинівни розвивалася досить швидко [14]. Лише той факт, що в Київській школі вперше на Україні було створено спеціальний дитячий садок для глухонімих, ставить її у надзвичайно вигідне положення порівняно з іншими такими самими закладами дореволюційної Росії.

Список використаних джерел:

- [1] Галайба, В. Перша школа глухих у Києві. *Наше життя*. (№ 1). (25 черв., 1999). (с. 3).
- [2] Доклад на Втором съезде деятелей по обучению, воспитанию и призрению глухонемых. (Патканова Н.К.) (2003). *Сурдопедагогика*: Хрестоматія. НПУ ім. М.П. Драгоманова. Київ. (Т. 1.). (с. 138-144).
- [3] З досвіду роботи Київської школи глухих: збірник статей. (1962). А.М. Гольдберг, Л.С. Лебедевої. (За ред.). (216). Київ: Рад. школа.
- [4] Сакун, В. (1991). Видатний український сурдопедагог. *Наше життя*. (№ 4). (с. 3-4). (12 січ., 1991).
- [5] Шевченко, В.М. (2010). Виникнення і розвиток в Україні спеціальних шкіл для глухонімих у другій половині ХІХ – початку ХХ ст.: монографія. (262). Київ.
- [6] Шевченко, В.М. (2010). Пам'ятаємо власну історію. *Наше життя*. (№ 60). (20 травн., 2010). (с. 3).
- [7] Шевченко, С.М. (2009). Сподвижниця освіти нечуючих дітей. (Перша частина). *Наше життя*. (№ 49). (18 грудня, 2009). (с. 3).
- [8] Шевченко, С.М. (2009). Сподвижниця освіти нечуючих дітей. (Друга частина). *Наше життя*. (№ 50). (25 груд., 2009). (с. 3).
- [9] Шевченко, С.М. (2009). Роль Н.К. Патканової-Кранковської у функціонуванні Київської школи-притулку для глухонімих дітей. *Рідна школа*. (№ 12). (с. 65-72).
- [10] Яхно, О. Сторінки історії одного будинку. (1996). *Наше життя*. (№39). (с. 3). (11 жовт, 1996).
- [11] Ярмаченко, М.Д. (1968). Виховання і навчання глухих дітей в УРСР. (423). Київ: Рад. школа.
- [12] Декларация прав ребенка. (1990). Международная защита прав и свобод человека: Сборник документов у которые вошли ранее принятые права детей: «Общая Декларация прав человека» (1948); «Декларация прав ребенка» (1959). Москва: Юридическая литература. (с. 328).
- [13] Скурчинский, В. Она стояла у истоков. *Наше життя*. (№ 5). 1 грудня, 2000. (с. 3).
- [14] Школа-приют Киевского отдела Попечительства о глухонемых. (1902). Киев: Тип. ун-та Св. Владимира. (с. 4).